

OBLAČENJE V DOLU PRI LJUBLJANI V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

MAŠA BREZNIK

Članek je povzetek diplomskega dela z naslovom *Oblačilna podoba v Deželi Jurija Vege*, ki je rezultat analize že izdelanih študij in iskanja oblačilne podobe ljudi v občini Dol pri Ljubljani, ki naj bi prav z raziskavo in njeno aplikacijo zaokrožila celostno podobo turističnega območja. Z oblačilno podobo namreč želijo tamkajšnji krajanje izpopolniti turistično ponudbo območja, imenovanega Dežela Jurija Vege in Srca Slovenije. V njem najprej na kratko opisujem temeljni oblačilni videz, v nadaljevanju pa so podrobneje obravnavana nekatera druga, z oblačenjem povezana ravnanja, ki so v razpravah o nekdanjem oblačenju navadno manj opažena.

Obravnava zajema oblačilno podobo ljudi v Dolu pri Ljubljani v prvi polovici 20. stoletja, s poudarkom na obdobju med obema svetovnima vojnoma (1918–1941), predvsem oblačila glede na namembnost, torej praznja, vsakdanja in delovna. Ker v okvir oblačilne podobe spada celotna zunanost posameznika, obravnava zajema tudi nego oblačil, obrtne dejavnosti, povezane z oblačilno podobo, kot tudi tedaj že vedno bolj uveljavljeno konfekcijo ter telesno nego, pričeske in ličenje. Zbrano gradivo pa je in bo tudi v prihodnje v pomoč pri izdelavi skic oblačil iz raziskanega obdobja, na katerih naj bi v naslednjih fazah temeljile rekonstrukcije oblačil, ki bi jih uporabljali za turistične in druge (protokolarne) namene znotraj in zunaj občinskih meja.

Občina Dol pri Ljubljani leži na skrajnem vzhodu Ljubljanske kotline med Savo in vzpetinami severno od ceste Ljubljana–Litija. Na zahodu meji na občino Ljubljana, na severozahodu na občino Domžale, na severovzhodu na občino Moravče in na jugu na občino Litija. Že v preteklosti je bilo ljubljansko Posavje v primerjavi z ostalim obrobjem gosteje naseljeno, zaradi tega to območje ni bilo odmaknjeno od kulturnega in gospodarskega dogajanja v deželi. Kmetijstvo je bilo od nekdaj pomembna panoga tega območja. Zlasti zahodni del občine je bil gospodarsko tesno povezan z mestom, saj so ga kmetije oskrbovale z zelenjavo, poljščinami, mlekom, mlečnimi izdelki, jajci in pletarskimi izdelki, kar je bil pomemben vir zaslužka. Gospodarska vez z mestom se je kazala tudi v oblačilnem videzu, saj so se modne smernice sorazmerno hitro prenašale iz mesta na vas. Poleg kmetijstva so se v teh vaseh ukvarjali tudi z obrtjo in nekaj malega gostinstvom, saj so bile skoraj v vseh vaseh gostilne. Od obrti so bile nekdanje razširjene pletarska obrt in izdelovanje slamnatih kit, kar je bilo povezano z izdelovanjem cekarjev in slamniov.

Do druge svetovne vojne so območje naseljevali pretežno kmetje, počasi pa se je začela družbena sestava spreminjati, tako da v povojnem času že prevladujejo mešane kmetije, kjer živijo polkmetje, dodatno zaposleni v mestu.

Ženski portret, okoli leta 1900, vir: Jančar.

Vse te razmere, ugodna lega in bližina Ljubljane so se odražale v oblačilni podobi kraja, predvsem proti koncu sredine 20. stoletja. Kljub temu pa so okoliške vasi ohranile značilnosti, ki veljajo za kmečko prebivalstvo.

OBLAČILNA PODOBA ŽENSK IN MOŠKIH

Praznično oblačenje žensk pred prvo svetovno vojno

Pražnjo gornjo žensko obleko (v ožjem pomenu besede) sta sestavljala krilo in bluza. Krilo je bilo krojeno na pole, ki je imelo v zadnjem delu običajno izdelan večji ali manjši nabor. V pole rezana krila so bila v pasu rahlo nabrana, toliko, da je krilo lepše padlo. Zapenjalo se je v levem šivu sprednje sredinske pole, v desnem pa je bil navadno skrit žep.

Bluza je bila krojena ohlapno in je segala do pasu ali nekoliko čez pas. Tik pred prvo svetovno vojno so bili v navadi širok ovrtnik in nekoliko nabrani rokavi v ramenskem delu. Ob robu ovrtnika, na sprednjem delu in na robu rokavov je bil pogosto našit okrasen trak, namesto njega čipka ali žametni trak.

Ženske so navadno nosile visoke usnjene čevlje. Do prve svetovne vojne torbic niso poznale; denar, robec in druge manjše stvari so spravile kar v žep.

Praznično oblačenje moških pred prvo svetovno vojno

Pražnjo vrhno moško obleko so pred prvo svetovno vojno sestavljali suknjič, telovnik, hlače in srajca, kar se v osnovnem kroju vse do danes ni bistveno spremenilo. Obleka (suknjič, hlače in telovnik) je bila navadno izdelana iz volnenega enobarvnega ali

vzorčastega blaga in v kmečkem okolju skoraj izključno temne barve. Srajca je bila najpogosteje izdelana iz belega bombažnega platna in je imela na sprednjem delu razporek za oblačenje, ki je segal do žličke. Ovratnik je bil pogosto visok in raven. Rokavi so bili udobno krojeni in so se zaključevali z zapestnikom. Hlače so imele nekoliko povišan pas, na katerega so bile pripete naramnice. V spodnjem delu so bile nekoliko ožje.

Glavo so si moški skoraj ves čas pokrivali s klobukom. Navadno so nosili visoke usnjene čevlje na vezalke. Okoli vratu so lahko zavezali svilen kravato, metuljček ali kravatno ruto.

Pražnje oblačenje žensk med svetovnimi vojnami

Ženska pražnja obleka med svetovnimi vojnami je bila krojena scela, segala je čez kolena ali do sredine meč. Precejšno spremembo v primerjavi s časom pred prvo svetovno vojno je pomenilo skrajšanje in zoženje kril. Obleka je bila lahko izdelana iz tanjšega tiskanega bombažnega, polsvilenega ali volnenega blaga.

Pomemben kos garderobe so predstavljali predpasniki, ki so imeli krasilno in zaščitno funkcijo. Bele predpasnike, ki so jih uporabljali za posebne priložnosti, so obrobili z ročno ali strojno izdelanimi čipkami, na spodnjem robu so jih okrasili z belo vezenino ali pa so vstavili čipke. »Za delovne dni so imele preprosto zašite, pa žepe. Za boljše so pa odspodaj volanco prišili.« (4)¹ Prevladovali so predpasniki iz črne svile ali boljšega klota, ki se je malo svetil, s prsnim delom – vendar to ni bilo obvezno – in majhnim volanom na robu. Naramnice predpasnika so bile navadno široke in so se na hrbtnem delu prekrizale in pripete na pas. Na sprednjem delu so imeli navadno našit en ali dva žepa. Takole se je spominjala ena izmed sogovornic: »Za ob nedeljah

Ivan in Marija Kovič, poročna slika, leto 1910, vir: Klopčič.

pa so imele vsaj te, ki so hotele biti bogatim vsaj malo enake, črn predpasnik z naramnicami, navzkriž zapet. Boljši predpasnik se je svetil. Predpasnik so imele tudi do trgovine, k mesarju. Obrtnikove gospe so vedno prišle k mesarju v črnih predpasnikih in z zloščenimi čevlji. So rekli: 'To so pa obrtnikove gospe.'« (3)

Med svetovnimi vojnami so se ženske iz mest in ženske iz vasi ločevale med seboj tudi po tem, ali so si glavo pokrile z ruto ali klobukom. »Na deželi klobukov še niso imeli. V mestu pa že. Na kmetih si bil pa smešen s klobukom svojčas.« (4) Tudi pri rutah je veljalo podobno kot pri predpasnikih – da ob nedeljah in večjih praznikih ni vsaka ruta dobra. Na vasi so se po pričevanjih ženske rade postavljale z lepimi rutami. »Bolj ko je bila lepa (ruta, op. p.), bolj se je postavila dekle z njo. To je nekako bil en simbol, da bolj lepo izgleda.« (4) Ne samo blago, tudi način zavezovanja rut je bil ob nedeljah drugačen kot čez teden. »Ob nedeljah obvezno ruto zavezano od spredaj, čez teden nazaj.« (3)

Nedeljski in vsakdanji čevlji so se razlikovali v obliki. Pražnji čevlji so bili tisti z višjo, ozko peto ter zašiljeno konico. V letih med obema svetovnimi vojnami so ženske začele nositi nizke čevlje, ki so bili bolj odprti in s paščkom čez gleženj ali nart.

Pražnje oblačenje moških med svetovnimi vojnami

Moško pražnjo obleko med svetovnimi vojnami so sestavljali srajca, telovnik, suknjič in hlače, ki so se v nekaterih nadrobnostih, kot so oblika ovratnika na telovniku in suknjiču, širina in zaključek na hlačnicah ter hlače, ki niso bile več na naramnice, temveč na pas, razlikovale od moške obleke pred prvo svetovno vojno.

Delovne in pražnje hlače so se razlikovale v blagu in načinu vzdrževanja, v kroju pa bolj malo, ker je bilo razširjeno, da so

Ženski portret, po prvi svetovni vojni, vir: Jemec Tončka.

¹ V oklepaju je zapisana zaporedna številka informatorja. Seznam je naveden na koncu sestavka.

Ženski portret, vir: Jančar.

ponošene praznje hlače prešle v vsakdanjo rabo, nazadnje pa so postale delovne hlače. Obleka je bila izdelana iz vzorčasto tkanega ali gladkega volnenega blaga.

Suknjič je bil pomemben kos praznjega oblačila. Praznji suknjiči se krojno niso kaj dosti razlikovali od vsakdanjih.

Klobuk je bil večinoma iz črne, tudi rjave in sive polsti, ki pa so ga med svetovnimi vojnama zlasti mladi že redkeje nosili. Od obuval so bili najbolj uveljavljeni nizki čevlji z vezalkami, ki so bili okroglo ali ošiljeno oblikovani. Starejši moški so še vedno raje nosili visoke čevlje. Spremembe so se kazale tudi v tem, da so mlajši moški začeli kot dodatek k praznji obleki opuščati žepno uro. K praznjemu dodatku je sodila kravata, ki jo je imel skoraj vsak praznje oblečen moški, ki je kaj dal na svojo podobo.

Vsakdanje in delovno oblačenje žensk med svetovnimi vojnama

Žensko delovno oziroma vsakdanjo obleko med obema svetovnimi vojnama sta navadno sestavljala krilo in bluza. Delovna krila so bila večinoma izdelana iz manj kakovostnega blaga, saj je bilo zaradi pogoste uporabe potrebno čim preprostejše vzdrževanje. Bluza je bila navadno krojena široko, rokavi v rami niso bili več nabrani in so najpogosteje segali čez komolec. Značilen je bil navaden koničast ovrtnik, ki se je zapenjal spredaj po sredini. K delovni obleki so ženske nosile predpasnik. »Predpasnik – pri delu zmeraj, da se ni obleka zamazala. To je zaščita obleke.« (4) Lahko je bil s prsnim delom ali brez njega. Delovni predpasnik je bil preprosto krojen, na sprednjem delu je imel navadno našit en žep ali dva.

Med svetovnimi vojnama so ženske pri delu še vedno pogosto nosile rute, ki so predstavljale zaščito pred umazanijo. Zavezovale

Skica ženske praznje obleke pred prvo svetovno vojno; risala Tadeja Pance.

so si jih na zadnji strani pod ali nad konico v trikot prepognjene kvadratne rute, ker jim je bilo pri delu vroče in je bil tak način bolj praktičen. Mlajše ženske so začele odkrivati glavo. Ob delavnikih so bile ženske v poletnih mesecih navadno kar bose ali pa so imele obute slabše, navadno nizke čevlje. Zimski čevlji so bili bolj zaprti, lahko tudi višji in na vezalke. Čevlji so bili najpogosteje črne barve, ker so jih tako lahko nosili k vsem oblekam. Po besedah informatorjev so imeli za doma »kar se je ponosil«.

Vsakdanje in delovno oblačenje moških med svetovnimi vojnama

Moško vrhnje delovno oblačilo so med obema svetovnimi vojnama sestavljali običajna bombažna srajca in hlače ter delovni predpasnik. Tudi pri delovno oblečenih moških so prevladovale bele srajce, ki so bile navadno krojene iz belega domačega platna ali kotenine. Za delo so oblekli tudi ponošene nedeljske hlače. Predpasnik je bil lahko krojen s prsnim delom ali brez njega in izdelan iz barvanega domačega ali kupljenega platna.

Za delo so se lahko pokrivali s temnim klobukom ali slamnikom, slednjega so radi nosili predvsem v poletnih mesecih pri delu na polju. Od vrste dela je bila odvisna tudi obutev. Lahko so bili boski ali pa so nosili nizke čevlje z vezalkami ali škornje, ki so bili najbolj uveljavljeno obuvalo.

VZDRŽEVANJE, KRSPANJE IN PRANJE OBLAČIL

V prvi četrtini 20. stoletja so veljale velike razlike med delovno in praznjo obleko, tako po videzu kot po oblačilni ravni. Zlasti kmetom in drugim delavcem, ki so čez teden trdo delali, je praznja obleka pomenila ločitev od vsakodnevnega dela. Za delovno obleko je bilo še po drugi svetovni vojni marsikje v veljavi, da je za delo dobra vsaka, tudi ponošena in zakrpana ali tu pa tam raztrgana obleka (Makarovič 2007: 420–421). »Fli-kanje« oziroma krpanje oblačil je bilo nekaj povsem običajnega še v prvi polovici 20. stoletja. Sogovornice so povedale: »Ko se je na kolen strgalo (žabe, op. p.), smo morali vse zaštopat. Denarja ni bilo, da bi se kupil, pa tudi dobil se ni.« (5) »Pa spodnje perilo je bilo poštopano, pa nogavice tudi.« (2)

Z vzgojo o varčnosti so začeli že od malega, sicer pa so otroci tudi sami videli, da bodo v primeru neskrbnosti v zvezi z oblačili hitreje hodili naokoli zakrpani, umazani ali celo na nekaterih mestih raztrgani. Tako niti ni bilo treba preveč besed in so mladi že kaj hitro pri varčevanju z oblačili posnemali svoje starše. Tudi pri raznih opravilih so morali že zgodaj sami poprijeti za delo: »Pozimi, ko je bil sneg, pa bi se radi sankat šli, nam je zmeri mama prštila volnene nogavice za štopat. 'Ko boš tole luknjo zašila, pol se greš pa lahka sankat,' je zmeraj dejala.« (3)

Z današnjega vidika si kar težko predstavljamo, da so v povprečju imeli dve nedeljski in po vsej verjetnosti nekaj več delovnih oblek: »Za praznje dni morbit dve obleki, več ne. Za v cerkev smo imeli vedno eno, mejken boljš obleko.« (7) »Takrat so imele malo oblek – eno, dve boljše.« (4) Nekateri so imeli tudi posebej namenjeno obleko oziroma perilo za obisk pri zdravniku. »Si šel k zdravniku, si imel posebej kombinežo pa hlačke. Samo za takrat. Si domov prišel pa prec pospravil za drugič.« (1)

Kako pomembna je bila praznja oziroma nedeljska obleka, pove tudi tale zgodba: »Moj ata je prišel iz vojske domov, ker je bil v Nemčiji takrat zaprt in je samo v vojaški obleki domov prišel. Nobene druge reči ni imel. Je prišel prosit svojega kolega, če mu naredi obleko. In mu jo je v enem tednu naredil, ker ta prvo nedeljo ata ni mogel k maši, ker ni imel obleke. Naslednjo nedeljo je pa že k maši šel v tisti ta novi obleki. Denar za blago si je pa sposodil.« (2)

Skupinska slika moških, pred prvo svetovno vojno; vir: Jančar.

Fotografija mlade družine, pred prvo svetovno vojno; vir: Jančar.

Prav tako se je dalo o varčevanju in snažnosti oblačil prebrati v takratnih ženskih časopisih, kjer je bilo zapisanih obilo nasvetov, med njimi tudi tale: »Tudi pri delu lahko pazi na snago (gospodinja, op. p.). Oblekla bo staro, mogoče tudi zakrpano obleko ali si bo dala čez obleko predpasnik. Če je ta še prav dober, si bo predvezala še širok predpasnik iz močnega platna. Videla sem gospodinjjo, ki slovi po svoji snažnosti, ko je plela na njivi. Imela je na sebi tri predpasnike: lepega črnega, čezenj starega, čistega zakrpanega, in povrhu še zelo star predpasnik, ki se ne da več zakrpati. Ko smo šli v hišo, si je umila roke in obraz in odvrгла oba predpasnika.« (Praktična gospodinja 1936: 88)

Pri skrbnem ravnanju čevlji niso bili nobena izjema. V družinah s številnimi otroki ni bilo redko, da je imel vsak otrok samo par čevljev, ki jih je nosil med tednom in ob nedeljah, zato je bilo treba z njimi varčevati. Pomanjkanje ni bilo tuje niti v teh krajih: »Je moj ata pravil, da eni so šli zjutraj k maši, drugi pa potem k drugi maši, da so si čevlje zamenjali.« (2) »Moja mama je hodila iz Senozet v Dolsko v šolo, pa njen brat. Turno sta imela pouk (en dopoldan, drugi popoldan, op. p.). Tisti, ki je prišel domov, je čevlje sezul in jih je drug obul. Eden je zmeraj nastradal, ker je mokre dobil.« (3) Moško in žensko obutev so še med svetovnjima vojnoma popravljali pa tudi na novo šivali vaški čevljarji. »Če so kaj zaklali doma – prašiča ali pa kravo –, so potem kožo imeli. So jo dali čevljarju, da je čevlje naredil.« (5) Kadar je kateri od obrtnikov, navadno je to veljalo za čevljarja ali krojača in šiviljo, prišel delat na dom, se je temu reklo štera. »Pri sosedih imajo čevljarja v šteri,« so radi pravili. Nekateri so k čevljarju nosili obutev le popravljat, sicer pa so jo raje kupovali v trgovini, zlasti je to veljalo za mlajše. »Sem ene dvakrat dala čevljarju delat, pa mi ni bilo všeč. V trgovini pa lepo pomeriš.« (1)

Kazalec zadovoljive gmotne ravni pa se ni kazal samo v kakovosti in številu oblek, ampak tudi v oblačilnih dodatkih. Obuvala in dodatki so imeli že prestižni značaj, tega pa si na vasi seveda niso

Portret gospoda, okoli leta 1900; vir: Pr' Krač.

mogli privoščiti v veliki meri. Ženske so bile tiste, ki so imele več praznjih kosov, vendar so tudi one izbirale med nevtralnimi barvami čevljev in pokrival, ki so jih lahko kombinirale z več različnimi oblekami. To je sicer pomenilo neke vrste omejevanje, saj je modna težnja zahtevala k vsaki obleki ustrezno obutev, pokrivalo in druge dodatke (Žagar 1994: 46). »Na Lazah je bil en prometnik, je imel tri hčere. Tista gospa Rajncigerjeva je dala tri kape. Baretke, lepe. Ena je imela trak zadaj, ena mašno zadaj. Eno, ta tretjo kapico je pa mama še en drug dala. Je rekla tista gospa: 'Veste, da se mi škoda zdi završt, našim so premajhne, vašim bodo pa prav.' Je rekla: 'Vem, da je težko za kupit.' Sva bili prav nobel.« (4)

Eden od pokazateljev nege oblačil v prvi polovici 20. stoletja je bilo tudi pranje. Pranje v tistih časih ni bilo preprosto delo. Zaradi pomanjkanja vode in zahtevnosti opravila se ni pralo tako pogosto kot danes. Pranje pa je bilo poleg tega povezano tudi z varčnostjo oblačil, saj je bilo mnenje, da pogosto pranje oblačilo hitreje uniči, precej uveljavljeno. Tako so po navadi nosili delovno obleko po cel teden, kljub temu da je že bila potrebna pranja. Nedeljska obleka pa je imela preveliko vrednost in je skorajda niso prali.

Marija Kovič, 4. 9. 1932; vir: Klopčič.

Slika moške praznje obleke pred prvo svetovno vojno; risala Tadeja Pance.

Dan za pranje je bil navadno ponedeljek, vendar to ni bilo obvezno, če preobilica drugega dela ni dopuščala pranja. »Žehto smo imeli enkrat na teden. Zmeraj v ponedeljek. V ponedeljek smo obleke namočili, jih zmencali pa našajfali, potem pa dali nazaj v škaf in naslednji dan še enkrat zmencali. Potem smo jih sprali in obesili.« (5) »Brez mila je znala moja mama prati. V nedeljo zvečer smo cune skup nabral, namočil, ta črn, ta bel, pol zmencal, na vodo sprat nesel.« (3) »Pri nas nismo imeli določenega dneva za pranje, ker smo imeli kmetijo in smo prali, ko je bilo slabo vreme, ker je bilo takrat več časa. Ali pa če je bila potreba h kakšnemu prazniku – to je bila obveznost, takrat se je moralo prati. Poleti je bilo pa tako, da smo bili od vode odvisni. Ni bilo vodovoda in je bilo treba iti na potok prat, izpirat. Doma smo imeli vodnjak, ampak za namakat, ne za izpirat. Naša mama nas je učila, da je treba izpirat v tekoči vodi, ker je bila tako navajena. Mi je pripovedovala: 'Veš, jaz sem mislila, da se ne da oprati drugače kot v tekoči vodi. Mlada sem se poročila – 21, 22

Marija Bokal, pred 2. svetovno vojno; vir: Helena Bokal.

Mama Marija Mihelčič, vir: Orehek.

let stara, ko sem sem prišla. Ne vem, kakšnih izkušenj nisem imela.' Mi je pravila, da je šla na tisti potok (Kamnica, op. p.) prat. Pride pa tja, je bila pa voda zaledenela, pa ni mogla prati. Je en kamen dobila, pa tolkla z njim, da je led prebila in prala tam. V ledeni vodi. Ji je perilo pod rokami zmrzovalo. Nazaj je šele težko nesla. Takrat se je naučila, da lahko tudi doma pere, tudi v stoječi vodi, tako da je v škap vodo nalila.« (4)

Snežno belo perilo pa ni bilo lepo le za oko, ampak so se žene z njim ponašale, snažnost perila je namreč odražala želene ali veljavni položaj v družbi (Žagar 1994: 123). To misel je potrdila tudi ena od sogovornic: »Naša mama je pravila, da je od brata žena zmeraj, ko je prala, iz omare pobrala perilo, ga samo zmočila in ven obesila. Ker je pri cesti bila, da so videli, koliko pa kakšno lepo perilo ima. To je bilo zelo pomembno. Po tem se je bogastvo ocenjevalo.« (4)

PRIDOBIVANJE NOVIH TKANIN IN OBLAČIL TER PREUREJANJE STARIH

Obrtniki, katerih delo je bilo tako ali drugače povezano z oblačenjem, so bili nekdaj spoštovani. Poleg izučениh šivilj je bilo med svetovnjima vojnoma veliko priučenih, ki so opravljale delo »na črno« in so podobno kot čevljarji in krojači hodile šivat na dom. »Na črno« so delale tudi nezaposlene šivilje, enako brezposelni izučeni ali neizučeni krojači. Sogovornice so se tako spominjale: »Ko je mama imela prvi plašč nov, je rekla, da je bila še mlada, mogoče tam ene 18, 19 let stara, pa sta se za njo dve sosedji pogovarjali: 'Oh, saj

ji, čist nič ne paše. Pogledj, kako je čudna.' Seveda da je bil malo bolj na širok narejen, da bi ji bil dalj časa prav. In ona je imela prva na tistem koncu plašč med dekleti, ker je že sama zaslužila denar, da si je kupila blago, da je dala šivilji za narediti. Ker takrat ni bilo,

da bi šle kar v trgovino pa kupile, so morale šivilji nesti narediti, sešiti.« (4)

Čeprav so bile usluge neizučениh šivilj in krojačev zaradi nižjih cen ljudem dostopnejše, so po besedah sogovornic ženske pogosto šivale kar same in tako prihranile denar za druge stvari, kar priča o tem, da si šiviljskih storitev niso mogle zlahka privoščiti. »Šivilja mi je iz blaga naredila kopalke. Sem hodila en mesec kuhinjo ribat, tako sem odslužila. S tem, da ni bila priznana šivilja, ampak samouk.« (3)

V navadi je bilo, da so v premožnejših meščanskih družinah po določeni dobi (po letu ali dveh) dobili novo obleko. Staro so pogosto podarili služkinji, kuharici ali jo »na kmetih« zamenjali za poljske pridelke. Čeprav je prišla »na kmete« s tri- ali štiriletno zamudo, je kot »meščanska« še vedno nekaj veljala (Tomažič 1983: 12). »Spomnim se, da sem tudi po vojski imela ene par zelo lepih oblek. Je teta hodila v Ljubljano, je mleko nosila strankam. In tam so imel tudi dekleta, pa je dobila kakšne lepe, lepe obleke, pa jih je prinesla. Naša mama je pa dala kakšne orebe ali pa maslo zanje, kar smo pač imeli. Pa sva za majhne stvari bili z Minko (sestra sogovornice, op. p.) včasih hudo nobel oblečene. To so bile une gospe, k so bile že bolj situirane, pa tudi otroci že po modi oblečeni.« (4)

Skica ženske praznje obleke med svetovnjima vojnoma; risala Tadeja Pance.

Moški portret, med svetovnima vojnoma; vir: Jančar.

PREUREJANJE OBLAČIL

Prekrojevanje in obračanje oblek je bilo v navadi predvsem po prvi in drugi svetovni vojni, ko je bilo veliko pomanjkanje tako denarja kot blaga za obleke. »Mama je svoje obleke dala predelat, da sva midve z Minko (sestra sogovornice, op. p.) imeli, ker sva bili ta starejši. Sam za fante je mogel ta prvo biti, ker so hlače nugal. Za njih je bilo več treba.« (4) »Pri nas je bilo pet otrok. Zaslužka ni bilo nobenega, kmetija majhna. Saj ni bilo ... Denarja ni bilo, tudi dobilo se ga ni. Zaloge v blagu ni bilo. Kar se je dobilo, se je dobilo na točke – toliko točk, toliko blaga. Če je za srajce vzela, za hlače ni bilo. Rabilo se je pa vse. In so bratje hodili v šolo in so imeli hlače, da so jim bile prekratke, odrasli so. Je mama doma vstukala hlače jim, ampak kaj, gor je bil že obleden blago, ko so bile že prane hlače, flika pa nova. In potem so se pa v šoli norca delal iz fantov. Zdaj so pa tisti prišli, ki so vodo bredel.« (4) »Si imel en plašč ali pa eno jakno pa si jo dal obrnit. Predeloval, pa malo daljšal – to se je veliko delal takrat.« (1)

Pogosto so obleko, ki so jo dobili za enega od pomembnejših življenjskih mejnikov (npr. obhajilo, birma, poroka), nosili ob nedeljah. Po potrebi so jo skrajšali in dali obarvat ter jo nato s pridom uporabljali za praznje dni. Dolgoletna praznja obleka se je nemalokrat potem spremenila v vsakdanjo obleko. »Ko sem bila pri birmi, sem potem uno obleko nosila za v cerkev. Za birmo sem imela belo obleko.« (7) »Tisto obleko sem dala ob barvo in sem potem imela obleko za taboljš – modro (za birmo je imela belo obleko, op. p.)« (5) »Obleko sem potem neki časa nosila za ta bolj (birmansko, op. p.)« (6) »Za birmo sem imela belo obleko, potem sem jo dala obarvat v modro.« (1)

Preobračanje oziroma preurejanje oblačil je pozneje upadlo zaradi porasta konfekcije.

SPOGLEDOVANJE S KONFEKCIJO

V času med obema svetovnima vojnoma se je že začela pojavljati konfekcija, ki pa še ni bila tako močno prisotna kot danes, ko drugega skoraj ne poznamo. Za konfekcijo so se odločali le, če je bila to cenejša možnost, a so še vedno raje izkoristili poznanstva in sorodstvene vezi s šiviljami ali krojači, ki so jim obleko izdelali ceneje ali so jim zanjo priskrbeli blago. »Za naju s sestro je pa mamina sestra hodila včasih šivat, tam na Vevčah je bila ena šivalnica, k so moške srajce delal. Mamina sestra je bila pa prav izučena za moške srajce pa za moško perilo. Če je znala porabit flike ... Dobila je celo balo blaga, toliko srajc more ven priti. Če si znal obrnit, pa ovratnike in manšete iz flik narediti, si prišparal pri celi bali meter ali pa dva blaga. In je potem tiste konce dala naši mami, da sva midve pol imeli oblekice, včasih bluže.« (4) »Se spomnim, da mi je sestrična naredila en plašč – en tak blago drap, pa ene črte so bile notri – rašuna smo rekli (blago iz lanu in volne, op. p.), pa je naredila. Je bila pol šivilja, bolj amater. Še sedaj vem, tak okrogel ovratnik sem imela.« (7)

REDOLJUBNOST IN ČISTOČA

Zelo pomemben vidik telesnega videza je tudi higiena. Kultura čistoče se je skozi zgodovino spreminjala, korenite spremembe pa so nastopile šele v drugi polovici 20. stoletja. Razločki med tem, kaj je čisto in nečisto, so bili precej drugačni kakor današnje dni. Tako je bilo v raznih časopisih zapisano obilo nasvetov, sicer za današnje čase zastarelih, o snažnosti telesa

Moška, med svetovnima vojnoma; vir: Trdin.

in oblačil, med njimi tudi tale: »Vsak človek naj se vsaj enkrat v štirinajstih dneh okoplje. Telesno perilo naj se menja vsakih sedem dni. Enkrat se preobleči, znači skoro toliko kakor enkratno kopanje. To pa zato, ker tkanina sprejema kožne izblapine, jih deloma zadrži

Družina Kovič, 30. 6. 1935;
vir: Klopčič.

in deloma prenosi dalje. Najbolj prevodne tkanine so volnene in bombažne.« (Gospodinjska pomočnica 1933: 49)

Nekateri sogovorniki so telesno čistočo vzdrževali takole: »Skopal smo se enkrat na teden, in to je bila ponavadi sobota. Smo imel škaf pa vodo noter. Včasih sta se tudi dva skopala v eni vodi. Noge so si večkrat umil, vsak dan pa tudi ne.« (1) »Umival smo se enkrat na teden v škafu. V kubinjo smo ga prinesli. Umivali smo se z žajfo. Saj tudi noge nismo vsak dan umival. Polet so se pa velik hodil kopat.« (*)²

Po besedah nekaterih informatorjev je k vsakodnevni negi spadalo umivanje zob, rok in obraza, vendar se je to razlikovalo od hiše do hiše, tako ponekod k vsakodnevni negi niso šteli niti nege zob. Za ostale dele telesa so poskrbeli navadno enkrat na teden, enako so enkrat na teden preoblekli perilo, navadno pa je to veljalo tudi za vrhnje oblačilo. »Nismo se preoblačil, da bi bili vsak dan drugače oblečeni. Sploh ne.« (1) »Preoblačil smo se enkrat na teden.« (*)

Skupinska, okoli leta 1930;
vir: Trdin.

² Z zvezdico v oklepaju so označeni informatorji, ki ne želijo biti imenovani.

Skica moške praznje obleke med svetovnimi vojnama;
risala Tadeja Pance.

Skica ženske delovne obleke med svetovnimi vojnama;
risala Tadeja Pance.

PRIČESKA IN LIČENJE

Spreminjajoča se moda se je odražala tudi v pričeski in ličenju. Ženska in moška pričeska sta se sčasoma spreminjali, vendar se je ženska veliko koreniteje. Ženski lasje so bili od nekdaj ponos in okras ženske, o čemer priča tudi misel: »Še tako lepa in elegantno oblečena žena izgubi polovico svoje veljave, če ima neurejeno ali površno frizuro« (Praktična gospodinja 1937: 89).

Ženske na vasi so imele navadno dolge lase, spletene v eno ali dve kiti. Kljub temu je nekaj sogovornic povedalo, da je zamenjalo kite že sorazmerno zgodaj s takrat bolj modno trajno: »... Kasneje sem imela trajno – železno. Sem šla k frizerju v Ljubljano, enkrat na leto sem šla k frizerju /.../ Tista, ki je imela trajno, je bila že bolj nobel. Je bilo tudi drago, si ni mogla vsaka dati trajne delati.« (5) »Trajno sem si dala delat enkrat na leto. Če si že delat

ali si pa kako zaslužil, si si dal trajno delat. Doma so dali ali pa niso dali denarja.« (1)

Po pričevanjih sogovornic je bilo uveljavljanje kratkih pričesk pogosto povezano s solzami, vendar ne zaradi nezadovoljstva ob spremembi frizure, ampak zaradi nezadovoljnih staršev, ki mode kratkih las očitno niso marali. Predvsem starejši oziroma staromodnejši so vse modne novosti sprejemali z velikim negotovanjem. »Tokrat sem bila tako okregana, ko sem dala kite stran. So bili bolj obrajtani dolgi lasje. Če starši niso imeli ali pa ti niso dovolili trajne, si moral imeti kite.« (5) »Ko si prvič rekel, da bi imel trajno, so vsi »skupaj padali«: 'Joj, to pa ne.' Doma so gledal bolj postrani, češ, da smo afne, zakaj je pa to treba.« (1)

Ko so še hodili v šolo, so se po večini strigli doma, saj denarja za frizerja ni bilo. Tako mladi niti niso imeli besede pri tem, kako bi

bili radi ostriženi. »Veliko smo se sami strigli. Je mama rekla: 'Usedi se.' Pa vzela škarje v roke, potem je pa bilo, kar je bilo.« (1)

Umivanje las se je razlikovalo od današnjega, predvsem po pogostosti: »Lase smo si umival v lavorju, tako bolj poredko, na en mesec. Glavo smo si umival z jajcem, in sicer samo z rumenjacom, to se je potem zelo lepo spenilo. Po umivanju si je bilo pa treba lase splahniti. V zadnjo vodo pri splakovanju se je dalo malo kisa, včasih se je pa skubal kamilični čaj in se ga je vtilo v vodo in s tem potem splakovalo.« (1) »Lase smo si umivali v škaflu. Z milom. Splakovali smo jih s kisom, da so se lase svetil. Umivali smo si jih enkrat na mesec.« (5) »Smo imeli najprej dišeče milo za v omaro, potem smo si s tem glavo umil (ko se je milo razdišalo, op. p.). Umivali smo si jih samo ob nedeljah, včasih še z mrzlo vodo.« (7) »Parkrat na leto, da so si glavo umile. Od moža mama si ni nikoli s šamponom las umila. Smo ji še potem mogel koprive skubat pa malo kisa noter dati, drugače si je pa samo z vodo umivala.« (3)

V obravnavanem obdobju so ženske že poznale barvanje las, vendar pred drugo svetovno vojno ni bilo pogosto in se je navadno skrivalo pred drugimi (Žagar 1994: 128). Kljub temu so ženske želele biti kar najbolj mladostne in so se znašle po svoje. Tako so si prve sive lase nekatere že prekrivale, pri čemer so se posluževale povsem naravnih postopkov. »Moja mama, ki je bila že siva, si je barvala lase z orebovim listom. So te liste poparili, da so ratali čisto črni. En cajt je držalo, dokler se nisi umil.« (5)

Poleg barvanja las so se nekatere ženske tudi ličile. Na splošno je veljalo pretirano ličenje za grdo, kar je veljalo tudi v Dolu pri Ljubljani, kjer za ličenje ni bilo pretirane vneme, verjetno je bilo večini žensk tudi škoda denarja za kupovanje šminke, barvic in pudra ter drugih pripomočkov, ki sodijo poleg. »Ličila se nisem

doma. Je imela ona pinceto s sabo. Pa mi jih je populila. Joj, je bolelo. Pa pride oče pa mama domov, sta rekla: 'Kakšna pa si?!' Potem me je bilo pa strah v šolo iti. Smo imeli enega profesorja za kemijo in fiziko. Pa je hodil po razredu, pride do mene pa se ustavi, me gleda: 'A tole je naravno?' Mi je kar farba šla gor in dol. Sem rekla: 'Da.'« (*) »Sosedova Majda je imela lak za nohte in je dala še meni za namazat. Čist mejken rozga je bilo. Potem smo bili pa na njivi, pa je naš ata porajtu. 'Da si takoj spraskaš dol. Da tega več ne vidim!' In od takrat v življenju nisem nikoli več (uporabila ličil, op. p.). Sem bila v 7. razredu.« (2)

Moška moda je bila veliko manj podvržena spremembam kot ženska. Tako tudi moda moških pričesk ni bila tako razgibana kot v ženskem svetu. Ti so se zadovoljili z manjšimi, bolj ali manj neopaznimi spremembami.

NAKIT

Že v preteklosti je veljalo, da z nakitom svoj oblačilni videz olepšujejo predvsem ženske. Pred prvo svetovno vojno so praznje oblečene ženske nosile kratke ovratne okrasne verižice, navadno z obeskom, ki so se pripenjale visoko pod ovratnik, in polviseče uhane, pogosto je bila dodana dolga verižica z uro.

V času do druge svetovne vojne so nakit za vsak dan nosili le redko, morda kakšne uhane ali prstan: »Imela sem verižico s križcem. Prستاني so bili bolj redki, morda le poročni ali pa zaročni prstan. Je bilo nakita bolj malo.« (1)

Obvezen dodatek k moški praznji obleki je bila pred prvo svetovno vojno žepna ura z verižico, ki je bila pri premožnejših zlata, sicer pa srebrna ali iz cenejših kovin, in so jo nosili izključno ob

Pred trgovino/gostilno, leta 1937; vir: Pr' Krač.

nikoli. Naravna lepota je zmeraj najlepša. Tista kupljena lepota te bo tepla, ko prideš star. Na kmetih so se norca delal, da je taka kot puran (tista, ki je uporabljala ličila, op. p.). Moj obraz ni nikoli nobenega pudra nugal.« (4) »Šminke nisem imela še nikoli na sebi.« (2)

Kljub temu da sogovornice niso bile naklonjene ličenju, se je večina le spomnila, da so kdaj tudi same uporabile kakšen lepotalni pripomoček. »S svinčnikom sem si enkrat obrvi narisala. Sicer ne.« (3) »Enkrat smo šli v gledališče in smo se namazale. S šminko. Sicer nisem trpela tega.« (6) »Trepalnice so si mazale z globinom. Če je pa kakšna solza prišla, ti je pa vse dol teklo, si bil pa čisto črn okoli oči. Potem so pa rekli, da izpadajo trepalnice (zaradi globina, op. p.). Smo potem nehal. Jaz sem se samo šminkala.« (1) »Sem imela eno prijateljico Fanci, ki je bila bolj pregnana. Sem imela bolj široke obrvi. Je rekla: 'Joj, tole bi pa jaz populila.' Mame pa očeta pa ni bilo

Skupinska – spomin ob obiranju hmelja, leta 1936; vir: Pr' Krač.

nedeljah in praznikih ali drugih pomembnih priložnostih (na primer ob poroki). Kdor je imel uro, je bil imenitnejši od tistih, ki je niso imeli. Tudi zato so jo nosili tako, da jo je lahko vsakdo opazil, imeli so jo pripeto v telovnik z verižico (Makarovič 1996: 193). Po drugi svetovni vojni je nošenje ure z verižico zamrlo. Prav poseben spomin na žepno uro ima tudi ena od sogovornic:

Postavljanje kozolca, okoli leta 1930; vir: Zupančič.

»Moj ata je bil partizan, potem so ga pa ujeli, pa je bil v Nemčiji zaprt 17 mesecev. Je bilo pa konec vojske, je bilo pa vse razpuščen. So bile vse trgovine odprte, toliko je lahko nesel, kolikor je lahko vzel in je tudi tole uro tam dobil. Se pripeljejo z vlakom v Šentvid. So jim pa čist vse pobral. So pa že na poti zvedel, da jim vse poberejo. Si je pa ata tole uro privezal pod pajsko in samo tale ura je ostala.« (*) Med svetovnjima vojnama so bili priljubljeni uhani, imenovani murčki, rekli so jim tudi »zamorčki«. »Zamorčka so nosili moški v enem ušesu. To je bil zlat obroček. To so nosili, da bi bili zdravi.« (2) Uhan naj bi takšno poimenovanje po pričevanju dobil takole: »Murček ali zamorček je prišel v naše kraje in je imel v ušesu zlat obroček, zato so temu rekli murček ali zamorček.« (1)

SPOMINI NA NOVO IN PRVO OBLAČILO

Kako zelo se je spremenilo pojmovanje v zvezi z oblačenjem, nam nazorno prikaže podatek, kako so nekoč kupovali blago. Tudi pri tistih, ki so imeli veliko pod palcem, je bil nakup pretehtan. Dobro so se prepričali o kakovosti blaga za obleko in so si ga ogledovali v vseh strani. Najpogosteje je veljalo, da se je do druge svetovne vojne kupovalo blago za obleko enkrat, kvečjemu dvakrat na leto, kar je veljalo za premožnejše domačine, za revnejše pa še to ne. »Vsakdanjih oblek so dobili mogoče tri na leto, praznih pa manj – tistih se je bolj čuval – eno ali pa dve, več ne.« (*)

Ženske frizure, leta 1946; vir: Mihelčič.

Ženski portret, pred prvo svetovno vojno; vir: Jančar.

Sogovornice imajo različne spomine na novo oblačilo, predvsem glede na starostna obdobja, vendar je vsem skupno to, da so ga dobile za pomembnejše dogodke oziroma praznike. Prav tako so se morale zadovoljiti s tem, kar so dobile, ker se je pazilo predvsem na to, da je bila obleka iz blaga, ki ga je bilo lažje oprati, pomembna pa je bila tudi barva blaga, saj se umazanija na obleki ni smela prehitro poznati. Obleka je morala zdržati tudi po več let, kar je v odraščajoči dobi pomenilo, da so pogostokrat dobili malo večje oblačilo, ki jim je služilo še kakšno leto več, kot bi jim sicer. Tisti, ki so si želeli kakšen oblačilni kos več, so vedeli, da si ga morajo kupiti sami. Pogosto so poleti že kot otroci nabirali sadeže in jih nato prodajali. Z zasluženim denarjem so si potem lahko sami kaj kupili. »Ko sem bila ne vem v katerem razredu, sem si želela rdečo jopico, pa smo dobil od borovnic denar. Pri nas nismo kmetije imel pa smo hodil borovnice nabirat, ker so jih tukaj odkupoval, potem smo pa za tisti denar kupil šolske potrebščine, potem mi je pa še toliko denarja ostal še za jopico. In sem imela tisto jopico ne vem kolk let. Toliko, da je bilo vse strgan.« (2) »Sem šla v Ljubljano v gimnazijo, so mi kupili prav svojo obleko.« (7) »K obhajilu – roza oblekica, nabrana, zviti pasek, bubi ovratnik. Botra kupila. Potem do službe nič.« (3) »Me smo šle prvo leto po vojski – 46. leta – k birmi, se pa nobenega blaga ni dobil in je teta dala mami ene konce blaga. Ona je bila pa šivilja v šivalnici za moške srajce. Tam so dobili cele bale blaga in če je znala majken obrnit, pravilno flike porabit za manšete pa ovratnike, je pri celi bali mogoče dva metra kosa blaga ostal. Tisto je potem žibr domov odnesla pa zase porabila. In je tisto dala, ker je bil en malo boljš blago naši mami, da sva midve s sestro imeli obleke za birmo. Jaz sem imela plavo, sestra je imela pa roza.« (4) »Joj, se spomnim, ko smo dobile prve čevlje. Lakaste, črne. Da se je takole z jermenčkom zapel. Svetil so se. Smo se same sebi imenitne zdele. Smo butarice žegnati nesli. Je mama rekla, da je sosedov France šel v štric kar po njiv, pa naju v noge gledal, ker so se mu zdel čevlji tok lepi.« (4)

Podobno kot drugod na slovenskem ozemlju so tudi v Dolu pri Ljubljani praviloma mame kupile in izbrale blago oziroma obleko za vse družinske člane. Takrat se je to zdelo povsem samoumevno. Otroci so vedeli, da jim starši lahko kupijo le najnujnejše, zato niso niti pomislili, da bi jih prosili še za kakšno obleko več. »Nič nismo sami zbirali. Smo šli v trgovino, pa je rekla mama – ona – nič jaz: 'Tale plašč, pa tak, da bo še za drug let.' Je moral biti malo daljši.« (1) »Je največkrat za obleke mama kupovala.« (4) Oblačila so, kot sem že omenila, kupovali po potrebi. Po nenapisanih oblačilnih pravilih je bil nakup novega oblačila vezan na praznik – veliko noč (letne obleke) in morda božič oziroma Miklavža (zimске obleke) – ali pomemben življenjski dogodek, kot so obhajilo, birma ali poroka. »Za veliko noč smo dobili nove predpasnike pa nogavice. Miklavž nam je pa za zimo prinesel čevlje, nogavice. Zato pa je navada: čevlji nastavi ali pa copato, nogavico. Za veliko noč je vsakdo skoraj moral imeti kaj novega. To je bilo zelo pomembno.« (4) »Spomnim se, ko mi je birmanska botra – teta, dala za Miklavža iz enega blaga hlače delat, pa tako kratko jakno. Kaj sem bila jaz s tistim zadovoljna. Ponavadi smo novo obleko zmeraj dobil za veliko noč. Punce smo zmeraj za veliko soboto, pa otroci imeli novo obleko ali pa predpasnik, ker smo že na veliko soboto v predpasniku žegen nesle. Pa potem, če je bilo za božič kaj.« (*) »Tisto mi je bilo pa včasih hudo, ker mi ni nikoli tistega prinesel, kar bi jaz rada.« (2) »Otroci so bili zmeraj na stranskem tiru. Smo pa dobili nove oblekice, ko je bil Sv. rešnje telo. Vsaj bluzico ali pa dokolenke. Si že zato rad šel za procesijo, ker si vedel, da boš nekaj dobil.« (3) »Za veliko noč sem bila vedno nova – obleko in čevlje.« (5) »Bili pa smo obvezno novi za veliko noč. Dobili smo ali novo oblekico, čevljičke ali bluzico.« (6)

Za večino je bilo najljubše oblačilo že tisto, ki je bilo novo, saj so ga tako redko dobili, da so si ga po navadi dobro zapomnili in so z njim skrbno ravnali. Večinoma niti niso mogli izbirati oblačil, tako da so imeli nanje včasih grenke spomine. »Ker sem bila najstarejša, je bilo zame vse dober, ker sem bila doma. Za une k so pa v šolo hodil, je moglo bit pa ta prvo (pet otrok, op. p.).« (4) Kljub temu pa je imelo nekaj sogovornic še prav posebne spomine na najljubša oblačila. »Ko sem bila stara 16 ali pa 17 let, so prišli škornji v modo. In takrat sem dobila škornje. Jih je imelo malo. In sem v tistih škornjih prav ponosen hodila. Mi je potem profesor v razredu rekel: 'Gospodična v škornjih.' Tako zafrkantsko malo. Tisti škornji so mi bili tako pri srcu. Sem bila edina v razredu z njimi.« (1) »Najraje sem imela svetle barve. Poleti sem imela rada rožasto, se spomnim, da sem imela belo obleko z rdečim pikam, pa rdečo obleko z belim pikam. Še zdaj ju vidim.« (*) »Ko smo šle pa k birmi, smo imele pa najbolj imenitne oblekice. To je bilo 46. leta. Midve s sestro sva imeli, sestra roza oblekico, jaz pa plavo. To so bile tako imenitne oblekice. Mama je pa dobila na točko eno svilo, da sva imele še rožaste. Te za birmo sva potem imeli samo za boljš praznike, rožaste pa za ob nedeljah. To se spomnim, da sva bili presrečni. Za fante je pa dobila blago, pa za vse tri ni bilo. Vsi trije so imeli rekeljčke, za ta tretjega je pa zmanjkal blaga za hlače ta dolge. Je pa moral imet do kolen.« (4)

Sklep

Dol pri Ljubljani je bil zaradi svoje prometne lege vedno pomemben kraj. Tudi v prvi polovici 20. stoletja je bil gospodarsko tesno povezan z mestom, saj so ga kmetije oskrbovale s svojimi pridelki. Posledica tega je bil občuten vpliv Ljubljane. Oblačilna podoba je bila v tistem času na precej nizki ravni, kar se je kazalo

Družinska slika ob obhajilu, 1926; vir: Zupančič.

tudi pri pranju, vzdrževanju in shranjevanju oblačil. Skrbno ravnanje z obleko je sodilo k tedanji oblačilni kulturi in je bila lastna vsem – starim in mladim, revnim in bogatim. Varčevanje se je kazalo tudi pri šivanju, ko so pogosto sami krpali, daljšali in krajšali oblačila. Česar niso znali zašiti sami, so zanje zašile šivilje, ki so imele takrat veliko dela. Nekako do konca druge svetovne vojne je bila značilna štera, predvsem za šivilje, krojače in čevljarje. Konfekcija se je že pojavljala, vendar je niso kupovali pogosto, najbolj pozno so po njej začele posegati ženske. Kupovali so le po potrebi in za pomembnejše praznike (velika noč, Miklavž) in prelomne dogodke v življenju (npr. birma ali poroka). Ta oblačila so potem nekaj let nosili za praznje dni, nato so postala vsakdanja in na koncu še delovna. Za zunanjo urejenost – higieno telesa, pričesko in ličenje – so imeli bolj malo časa. Pri vsakodnevni negi so bila merila od hiše do hiše zelo različna. Navadno je k temu spadalo umivanje zob, obraza in rok. Frizerja so obiskovali enkrat na leto ali še manj pogosto, tudi ličenje ni bilo pretirano razširjeno. Ker so bila nova oblačila redka pridobitev in vezana na pomembne praznike, imajo sogo-vorniki žive spomine na nova, prva in najljubša oblačila. Večina se je morala zadovoljiti s tem, kar so pač imeli, saj so vedeli, da jim starši ne morejo dati več.

Viri in literatura:

- Breznik, Maša
2010 *Oblačilna podoba v Deželi Jurija Vege*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Gospodinska pomočnica*
1933 *Gospodinska pomočnica: glasilo gospodinskih pomočnic in hišnih delavk* 3, št. 1–2, Ljubljana jan.–feb. 1933, str. 49.
- Jemec, Marija
2005 *Dediščina vsakdanjosti: Etnološka dediščina v občini Dol pri Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

- Makarovič, Marija
1994 *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi*. Litijsko Posavje. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- Makarovič, Marija
1996 *Oblačilna kultura slovenskega kmečkega prebivalstva v Rožu*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Makarovič, Marija
2007 *Obleka predela človeka: Oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja*. Maribor: Litera.
- Pajsar, Breda in Nena Židov
1991 *Občina Ljubljana Bežigrad*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Praktična gospodinja*
1936 Lepa in zdrava: Dolžnosti žene do same sebe. *Praktična gospodinja*, drugi zvezek, april 1936, str. 88.
- Praktična gospodinja*
1937 In naša frizura? *Praktična gospodinja* 2, št. 6, marec 1937, str. 89.
- Tomažič, Tanja
1983 *Ljubljana po predzadnji modi: O krojačih, šiviljah, modistkah in njihovem delu v letih pred prvo svetovno vojno do začetka druge*. Vodnik po razstavi. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Žagar, Janja
1994 *Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Mladika.

Informatorji:

1. D. Breznik, roj. 1927, računovodkinja, Ljubljana – Dom Poljane.
2. H. Bokal, roj. 1953, delavka, Dolsko 63.
3. F. Bokalič, roj. 1936, zobna asistentka, Dolsko 21.
4. T. Jemec, roj. 1931, kmetica, Petelinje 12.
5. I. Mihelčič, roj. 1932, uslužbenka, Dolsko 3.
6. T. Trdin, roj. 1930, upokojenka, Kamnica 16.
7. I. Župančič, roj. 1926, delavka na pošti, Dolsko.